

ՀՈՐԵԼՅԱՆՆԵՐ JUBILEE

ԿԼԻՄԵՆՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ՝ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՆՐԱՀԱՅՏ ՀԵՏԱԶՈՏՈՂԸ

(ծննդյան 80-ամյակի առթիվ)

Հայրենական մեծ պատերազմին հայ ժողովրդի մասնակցության պատմության հիմնահարցի տարեգիր, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գլխավոր գիտաշխատող, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Կլիմենտ Ամասիայի Հարությունյանը բոլորեց իր ծննդյան 80-ամյակը:

Կ. Ա. Հարությունյանը ծնվել է 1940 թ. մայիսի 1-ին Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի Կապան քաղաքում՝ շիկահողցի ծնողների ընտանիքում:

1947–1957 թվականները նրա ուսումնառության տարիներն են Կապանի թիվ 2 միջնակարգ դպրոցում: Այդ տարիներին նա մասնակցել է գրական խմբակի պարապմունքներին, պատմվածքներ ու բանաստեղծություններ տպագրել շրջանային «Պղնձի համար» թերթում, «Ղափան» գրական ամսանախում, թղթակցել «Պիոներ» ամսագրին և «Պիոներ կանչ» թերթին: 1961–1966 թթ. Կ.Ա. Հարությունյանը բարձր առաջադիմությամբ ավարտել է Երևանի Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմության ֆակուլտետի ցերեկային բաժինը: Ուսանողական տարիներին Կ.Ա. Հարությունյանը եռանդով թղթակցել է ինստիտուտի «Մանկավարժ» թերթին, ղեկավարել ուսանողական գիտական ընկերության աշխատանքները, հանդես եկել «Մեծ եղեռնը», «Հայ կամավորական շարժումը

Կլիմենտ Հարությունյանը՝ Հայրենական Մեծ պատերազմի...

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին» հետաքրքիր, այն ժամանակվա համար շատ համարձակ զեկուցումներով: 1966 թ. սեպտեմբեր – 1968 թ. դեկտեմբեր ամիսներին Կ.Ա. Հարությունյանն աշխատել է Հայաստանի նորագույն պատմության պետական կենտրոնական արխիվում որպես կրտսեր, ապա ավագ գիտաշխատող, ձեռք բերել արխիվային փաստաթղթերի հետ աշխատելու փորձ, «Բանբեր Հայաստանի արխիվների» հանդեսում տպագրել իր առաջին գիտական հոդվածները: «Բանբերի» 1967 թ. 3-րդ և 1968 թ. 1-ին համարներում լույս են տեսել Կ.Ա. Հարությունյանի «Հարստանում են պետական կենտրոնական արխիվների ֆոնդերը» և «Ազնավուրյանների անձնական գործերը» հոդվածները: Արխիվում աշխատելու տարիները զգալի չափով նպաստել են ապագա պատմաբան-գիտնականի ձևավորման և կայացման գործընթացին: 1968 թ. դեկտեմբերին Կ.Ա. Հարությունյանն ընդունվել է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի ասպիրանտուրան (արտադրությունից կտրված) և 1971 թ. ավարտել այն: Ավարտելուց հետո մինչև այսօր Կ. Ա. Հարությունյանն աշխատում է նույն ինստիտուտի նորագույն պատմության բաժնում, սկզբում որպես կրտսեր, ապա՝ ավագ և առաջատար գիտաշխատող, իսկ 1994 թ. հունիսից՝ «Հայ ժողովրդի մասնակցությունը Երկրորդ համաշխարհային և Հայրենական մեծ պատերազմներին» բաժնի վարիչ, այնուհետև՝ «Հայ զինվորականության պատմությունը» թեմատիկ խմբի ղեկավար, 2015 թ.՝ գլխավոր գիտական աշխատող: 1979 թ. ստացել է պատմական գիտությունների թեկնածուի, իսկ 1994-ին՝ դոկտորի գիտական աստիճան: Նա մասնագիտացել է Երկրորդ համաշխարհային և Հայրենական մեծ պատերազմներին հայ ժողովրդի մասնակցության, հայկական ազգային զորամիավորումների և զինվորական մամուլի պատմության, հայ մարշալների, ծովակալների և Հայկական բանակի գեներալների կենսագրությունների անհայտ էջերի լուսաբանման հիմնահարցերում: Զարմացնում է Կ. Հարությունյանի բեղմնավոր գրիչը, որի հիմքում ընկած է նրա անսահման աշխատասիրությունն ու նվիրվածությունը գիտական աշխատանքին: Առ այսօր հրատարակել է 35 մենագրություն, համահեղինակ է 14 այլ գրքերի, մասնակցել է արխիվային փաստաթղթերի ու նյութերի 4 ժողովածուի և «Հուշամատյան» հիմնական քառօրյա կազմման և խմբագրման աշխատանքներին, տպագրել ավելի քան 100 գիտական, 110 թերթային հոդվածներ, միջազգային, հանրապետական և ակադեմիական գիտաժողովներում հանդես եկել 60-ից ավելի զեկուցումներով, հայերեն և ռուսերեն կազմել է քարտեզներ նվիրված Հայրենական մեծ պատերազմին

Մինասյան Է.

հայ ժողովրդի մասնակցությանը, որոնք տեղ են գտել «Հայաստանի ազգային ատլաս» (հ. Բ, Ե., 2008) և «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ատլաս» (Ե. 2009) հիմնակազմ ատլասներում: Կ. Ա. Հարությունյանը խմբագրել է 32 և գրախոսել 15 գիրք: Նրա ղեկավարությամբ պատրաստվել է 4 թեկնածուական ընդդիմախոսությամբ, պաշտպանվել 5 ատենախոսություն:

Կ.Ա. Հարությունյանի հիմնարար աշխատություններից է 2002 թ. լույս տեսած «Հայկական ազգային զորամիավորումները 1918–1945 թթ.» գիրքը, որտեղ առաջին անգամ հայ պատմագրության մեջ լուսաբանվել է հայկական զինուժի պատմությունը վերոհիշյալ ժամանակաշրջանում: Վաստակաշատ պատմաբանի հույժ տպավորիչ գործերից է նաև 2004 թ. ռուսերեն լեզվով լույս տեսած «Հայ ժողովրդի մասնակցությունը Խորհրդային Միության Հայրենական մեծ պատերազմին (1941–1945 թթ.)» մենագրությունը, որտեղ Ռուսաստանի Դաշնության պաշտպանության նախարարության կենտրոնական արխիվից (Մոսկվայի մարզ, ք. Պոդոլսկ), ՌԴ ՊՆ ռազմածովային նավատորմի կենտրոնական արխիվից (Լենինգրադի մարզ, ք. Գատչինա), ՌԴ ռազմա-պատմական պետական կենտրոնի արխիվից (ք. Մոսկվա) և այլ արխիվներից հայտնաբերած նորահայտ վավերագրերի, համապատասխան մասնագիտական գրականության ու մամուլի տվյալների հիման վրա Կ. Հարությունյանը հանգամանորեն ու նորովի բացահայտել է հայ ռազմիկների կատարած դերը պատերազմի գլխավոր ճակատամարտերում տարած հաղթանակում, ցույց է տրվել թիկունքի աշխատողների հերոսական աշխատանքը, հայ պարտիզանների ու սփյուռքահայերի ներդրումը ֆաշիզմի ջախջախման գործում: Գրքի հավելվածում տրվել են Խորհրդային Միության հայ հերոսների, Փառքի շքանշանի լրիվ ասպետների, մարշալների, գեներալների ու ծովակալների ճշգրտված ցուցակները: Գիրքը լրացումներով հրատարակվել է նաև 2018 թ. (ռուսերեն, ծավալը 768 էջ +96 էջ լուսանկարներ, ֆորմատը 70x100/16): Շատ կարևոր է, որ հորեղյարը հաճախ է դիմում ռուսալեզու ընթերցողին՝ մեծապես նպաստելով իր քննարկած հիմնահարցի ճանաչողական սահմանների ընդլայնմանը:

Կ.Ա. Հարությունյանի գրչին են պատկանում նաև մարշալներ Ի.Ք. Բաղրամյանի, Հ.Խ. Բաբաջանյանի, Ս.Ա. Խուդյակովի (Ա.Ա. Խանփերյանց), Ա.Ք. Ազանովի, Խորհրդային Միության նավատորմի ծովակալ Ի.Ս. Իսակովի մասին ռուսերեն մենագրությունները, որոնք շարադրված են արխիվային նորահայտ փաստաթղթերի հիման վրա և զգալի ներդրում են անվանի զորավարների կենսագրությունները լուսաբանելու գործում:

Կլիմենտ Հարությունյանը՝ Հայրենական Մեծ պատերազմի...

Կ.Ա. Հարությունյանի ուսումնասիրության ոլորտում հատուկ տեղ են գրավում՝ Ստալինգրադի, Լենինգրադի, Կուրսկի, Մոսկվայի, Ղրիմի Բելոռուսիայի, Չեխոսլովակիայի, Հունգարիայի և Ավստրիայի համար մղված մարտերին հայ ժողովրդի զավակների մասնակցության հիմնահարցերը:

Կ.Ա. Հարությունյանը պ.գ.դ. Մարատ Սահակյանի հետ 1988 թ. հայերեն հրատարակել է «Նրանք մարտնչել են հանուն հայրենիքի» գիրքը, որտեղ առաջին անգամ լուսաբանվել են ՀԽՍՀ ԳԱ համակարգում աշխատող Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակիցների ռազմաճակատային սխրանքներն ու աշխատանքային գործունեությունը: Այս գիրքը (որոշ լրացումներով) ռուսերեն լեզվով հրատարակվել է 2001-ին՝ «Հայաստանի Հանրապետության Գիտությունների ազգային ակադեմիայի աշխատակիցների մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմին (1941–1945)» վերնագրով:

Իր աշխատանքային գործունեության ընթացքում Կ. Ա. Հարությունյանը սերտորեն համագործակցում է նաև Բելառուսի և Ռուսաստանի իր գործընկերների հետ: Արդյունքում 2010 թ. Մինսկում լույս է տեսել «Խորհրդային Միության հայ հերոսները Բելառուսի համար մղված մարտերում (1941–1944)» աշխատությունը՝ Բելառուսի ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ռազմական պատմության բաժնի վարիչ, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Ա.Մ. Լիտվինի համահեղինակությամբ: 2019 թ. Մինսկում հրատարակվեց «Հայ ռազմիկները Բելառուսի համար մղված մարտերում (1941–1944 թթ.) ստվարաձավալ աշխատությունը, որի համահեղինակներն են՝ Կ.Ա. Հարությունյանը, Ա.Մ. Լիտվինը, Ա.Վ. Խեչոյանը, Ռ.Վ. Աթոյանը, Ե.Գ. Վոլսկայան և Ե.Ա. Գուրինովը): 2010 թ. Երևանում ռուսերեն լեզվով հրատարակված «Հայ ժողովրդի ավանդը Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակում (1941–1945)» աշխատությունը (Կ.Ա. Հարությունյան, Հ.Ռ. Պողոսյան) գրքի առաջաբանը գրել է ՌԴ ԳԱ պատմության ինստիտուտի ռազմական կենտրոնի վարիչ, ՌԴ ԳԱ ակադեմիկոս Գ.Ա. Կումանյովը: Մինչ այդ՝ 2009 թ. Սանկտ-Պետերբուրգում ռուսերեն լեզվով լույս է տեսել Կ.Ա. Հարությունյանի «Հայերը Լենինգրադի համար մղված մարտերում» գրքույկը: Կ.Ա. Հարությունյանի վերոհիշյալ բոլոր աշխատությունները գրված են հարուստ արխիվային նյութերի հիման վրա, որոնք ունեն աղբյուրագիտական կարևոր արժեք:

Նա հայ այն եզակի պատմաբաններից է, որ սկսած 1970 թ. մինչև 2015 թ. անընդմեջ աշխատել է Ռուսաստանի ռազմական և ծովային, Մոսկվայի, Սանկտ-Պետերբուրգի, Վոլգոգրադի, Կուրսկի, Բրյանսկի, Մինսկի, Բրեստի, Թբիլիսիի, Երևանի պետական կենտրոնական արխիվներում ու ռազմա-

Մինասյան Է.

պատմական թանգարաններում, մասնակցել է ՌԴ նախագահի կողմից 2012 թ. կազմակերպված «Մենք հաղթեցինք միասին» միջազգային ամենամյա համաժողովի աշխատաքներին, որոնք ամեն տարի պարբերաբար տեղի են ունենում ԱՊՀ տարբեր քաղաքներում (Մոսկվա, Սանկտ-Պետերբուրգ, Վոլգոգրադ, Կուրսկ, Բրյանսկ, Մինսկ, Մախաչկալա, Տուապսե, Աստանա):

Վաստակաշատ պատմաբանի գիտահետազոտական 50 տարիների կատարած աշխատանքը ամփոփված է 2020 թ. մարտի վերջերին հրատարակված «Կենսամատենագիտության» մեջ, որտեղ բացի կենսագրական տվյալներից, տրված են նաև նրա մենագրությունների և գիտահրապարակախոսական աշխատանքների ցուցակները, հարազատների, աշխատանքային ընկերների և ստացած պարգևների լուսանկարները:

Այստեղ կարևոր ենք համարում նշել, որ գիտական բեղմնավոր և հայրենանվեր աշխատանքի համար Կ. Ա. Հարությունյանը պարգևատրվել է «Մովսես Խորենացի», «Մարշալ Բաղրամյան», «Գարեգին Նժդեհ», «Վազգեն Սարգսյան» 1941-1945 թթ. Հայրենական մեծ պատերազմում տարած Հաղթանակի 65, 70 և 75-ամյակի, «Մ. Ա. Շոլոխովի 100-ամյակի», «Հունան Ավետիսյան» և այլ մեդալներով, ՀՀ ԳԱԱ «Գովեստագրով» և «Վաստակագրով», ՌԴ ԳԱ «Պատվավոր դիպլոմով», ԱՊՀ Վետերանների միջազգային միության «Պատվո նշան» կրծքանշանով, ՀՀ Պաշտպանության նախարար Դ. Է. Տոնոյանի «Պատվոգրով» և այլն:

Սրտանց շնորհավորելով ավագ գործընկերոջս նրա ծննդյան 80-ամյակի և ավելի քան կեսդարյա գիտահետազոտական աշխատանքի հոբելյանի առթիվ, ցանկանում եմ առողջություն և գիտական անդուլ գործունեություն:

ԷԴԻԿ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

*պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան*